

เมื่อ “กุลสงเคราะห์” กลายเป็น “วิชาชีพ” ย้อนสำรวจพัฒนาการทางวิชาชีพช่วงรอยต่อวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในประเทศไทย

กฤษฎา อีระโกศลพงศ์¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการทบทวนบริบททางประวัติศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจการเกิดขึ้นมาของศาสตร์วิชาการและงานวิชาชีพของสังคมสงเคราะห์ รากฐานของการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยศึกษาผ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์และตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้าน การศึกษาสังคมสงเคราะห์เริ่มต้นขึ้นใน พ.ศ.2495 โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม พบว่า สหประชาชาติมีอิทธิพลที่สำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยเริ่มต้นพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคมเพื่อแสดงถึงความก้าวหน้าทางสังคม และงานสังคมสงเคราะห์แสดงถึงความหมายของลัทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยสอดคล้องกับทิศทางนโยบายของประเทศตะวันตก บทความนี้แสดงความเกี่ยวข้องกับบริบททางวิชาการและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ รวมถึงสังคมศาสตร์แขนงอื่น การอธิบายคุณภาพการของชนชั้นนำทางปัญญาที่สนับสนุนก่อตั้งการศึกษาสังคมสงเคราะห์ การนิยามคำเฉพาะที่ไม่ชัดเจน และการอธิบายความไม่สอดคล้องของชื่อภาษาอังกฤษกับชื่อภาษาไทยของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำสำคัญ: กุลสงเคราะห์ การศึกษาสังคมสงเคราะห์ ประวัติศาสตร์ของสังคมสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์วิชาชีพ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
<Email: Krittheer@tu.ac.th>

When Charity Became a Profession: Exploring Its Professional Evolution During the Foundation of Social Work Education in Thailand

Kritsada Theerakosonphong²

ABSTRACT

This research article examines the historical context to understand the emergence of social work as an academic discipline and profession. The roots of social work education in the shifting political landscape under Phibun's government are studied through historical documents and cross-verification of data. Social work education was launched in 1952 by Marshal Plaek Phibunsongkhram (Phibun) and his wife La-iat Phibunsongkhram. Results are that the United Nations significantly influenced social work training program development of the National Institute of Culture after the Second World War. Simultaneously, the Thai government introduced the social welfare policy to indicate progress for its societal goals and align policies with Western nations, where social work was synonymous with human rights and democracy. These findings on academic and professional social work context, as well as other social sciences, clarify the contributions of intellectual elites who helped establish social work education, define ambiguous terms, and explain the discrepancy between the official English name and the Thai name of Thammasat University's Faculty of Social Administration.

Keywords: Charity, Social Work Education, History of Social Work, Social Work Profession, Thammasat University's Faculty of Social Administration

² Assistant professor, Faculty of Social Administration, Thammasat University
<Email: Krittheer@tu.ac.th>

บทนำ

การศึกษาความหมายของงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย วงวิชาการสังคมสงเคราะห์ศึกษาเรื่องนี้ตั้งแต่สี่ทศวรรษก่อน ตามที่ ศาสตราจารย์กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์ ได้เขียนบทความเรื่อง “สังคมสงเคราะห์ศาสตร์: 30 ปีที่ต้องทบทวน” ใน พ.ศ.2529 โดยเสนอว่า งานสังคมสงเคราะห์เกิดขึ้นในประเทศโลกตะวันตก เมื่อนำมาใช้กับประเทศไทยกลับไม่ได้แก้รากเหง้าของปัญหาสังคม แสดงให้เห็นว่า ก่อน พ.ศ.2530 ยังไม่ก้าวข้ามจากกุศलगงคราะมาสู่วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ (Nontapattamadul, 1986) และบทความเรื่อง “ค้นหาศาสตร์แห่งการบริหารสังคม ในชื่อคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์” ใน พ.ศ.2545 ไม่เพียงเป็นข้อเสนอทิศทางการงานสังคมสงเคราะห์ แต่เป็นการค้นหาความหมายของศาสตร์วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ผ่านชื่อคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (Faculty of Social Administration) จึงทำให้ผู้เขียนสนใจและค้นคว้าเพื่อหาคำตอบเรื่องนี้

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของงานสังคมสงเคราะห์ ไม่เพียงแต่ค้นคว้าจุดเริ่มต้นเมื่อไรและมีเหตุปัจจัยใด วิธีการศึกษาใช้เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฐานข้อมูลดิจิทัลของสหประชาชาติ และแหล่งอื่น ๆ ผู้เขียนจำแนกข้อมูลจากเอกสารหลายประเภท ได้แก่ รายงานการประชุมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและกรมประชาสงเคราะห์ รายงานประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนังสืออนุสรณ์บุคคลสำคัญ และอื่น ๆ ส่วนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจะตรวจสอบและใช้หลายแหล่งเอกสารเพื่อยืนยันชุดข้อมูล โดยใช้แนวทางการวิจัยทางประวัติศาสตร์ของ Alun Munslow เพื่อเสนอชุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แทนที่เป็นการเล่าเรื่องเหตุการณ์และบุคคลสำคัญจากเอกสาร แต่ถอดรื้อชุดความจริงชุดหนึ่งและเล่าเรื่องราวอดีตใหม่ (narrative discourses) (Munslow, 2007)

รากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์วิชาชีพของประเทศไทย

การศึกษาสังคมสงเคราะห์เริ่มต้นจากการฝึกอบรมหลักสูตรประกาศนียบัตรวัฒนธรรมสงเคราะห์ใน พ.ศ.2487 เป็นรากฐานของการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย แต่การจัดการศึกษาต้องยุติลง เพราะเหตุผลทางการเมืองตามที่ปรากฏในบันทึกชีวประวัติและบุคคลสำคัญ ได้แก่ การเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ในภาคพื้นเอเชีย และความไร้เสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

(Rachatanon, 1962; Smerasut, 1955; Wisetsurakarn, 1954; Lusanandana, 1960; Sutthirat, 1954)

การวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ (social work education) ของประเทศไทย เริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2495 ตามที่ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม อภิปรายในที่ประชุมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติสมัยที่ 1 เมื่อวันที่อังคารที่ 22 มกราคม พ.ศ.2495 จึงนำหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาวัฒนธรรม สงเคราะห์ มาพัฒนาเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ (National Institute of Culture, 1954b) ดำเนินการใน พ.ศ.2496–2500 ต่อมาการจัด หลักสูตรปริญญาตรีสังคมสงเคราะห์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน พ.ศ.2497 โดยนำหลักสูตรของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำรวจหลักสูตรการศึกษา สังคมสงเคราะห์ของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรมาเป็น แนวทางจัดทำหลักสูตร เพื่อยกระดับการศึกษาให้สอดคล้องกับข้อเสนอของ สหประชาชาติ (United Nations) และพัฒนาหลักสูตรปริญญาโทใน พ.ศ.2501 (Thammasat University, 2020j)

ผู้เขียนอธิบายการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในช่วงก่อน พ.ศ.2495 ยังไม่ใช้ การฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพสังคมสงเคราะห์และบริการสังคม โดยมีเหตุผล สามประการ ดังนี้

เหตุผลแรก การทบทวนหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และสาธารณสุขในต่างประเทศ งานสังคมสงเคราะห์และสาธารณสุขมีความสัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกันในช่วงก่อนทศวรรษ 2490 เช่น กรณีของประเทศโรมาเนีย³ จำแนก ให้งานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของงานสาธารณสุข ผู้เขียนยกตัวอย่างหลักสูตร พยาบาลสงเคราะห์และโรงพยาบาลเป็นข้อมูลประกอบตามที่สันนิบาตชาติ (League of Nations) ได้รวบรวมเพื่อเสนอหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานบริการสังคม ในช่วงต้นทศวรรษ 2480 การากิจหน้าที่ของพยาบาลสงเคราะห์ (public welfare nurse) ไม่ใช่แค่การดูแลและบริการสุขภาพตามคำสั่งของแพทย์ แต่พยาบาลสงเคราะห์ ปฏิบัติหน้าที่ภายนอกสถานพยาบาลเพื่อให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ รวบรวม ข้อมูล และจัดทำรายงานให้แพทย์ หน้าที่คล้ายคลึงกับนักสังคมสงเคราะห์ ได้แก่

³ เหตุผลของผู้เขียนที่เลือกโรมาเนียเป็นตัวอย่างของคำอธิบาย เนื่องจากเป็นประเทศ ที่มีประสบการณ์ในงานสังคมสงเคราะห์และเผยแพร่รายงานการฝึกอบรมภาษาอังกฤษ นอกเหนือจากโรมาเนีย ประเทศอื่นไม่เผยแพร่รายงานภาษาอังกฤษ และบางประเทศ ไม่จัดส่งรายงานให้สันนิบาตชาติ

การดูแลแม่และเด็ก การดูแลเด็กและเยาวชนวัยเรียน การปรับปรุงสุขภาพิบาล การให้ความรู้สุขอนามัยและเศรษฐกิจครัวเรือน (League of Nations, 1938) (หน้าที่นี้ในปัจจุบัน คือ สาธารณสุขหรืออนามัยชุมชน)

ส่วนกรณีของประเทศไทยเคยมีหลักสูตรประกาศนียบัตรเกี่ยวกับพยาบาล ตาม “ประกาศกรมสาธารณสุข เรื่องหลักสูตรวิชาพยาบาลตรี วิชาสารวัตรสุขภาพิบาล วิชานางสงเคราะห์ วิชาพนักงานวิทยาศาสตร์ในกรมสาธารณสุข” ไม่ใช่แค่การสอนเรื่องการพยาบาล แต่มีเรื่องสุขศึกษาเกี่ยวกับการสงเคราะห์แม่และเด็ก การจัดสถานสงเคราะห์แม่และเด็ก และการสุขภาพิบาลในเคหสถาน (ทั้งหมดนี้ต่อมาเรียกว่า มารดาและทารกสงเคราะห์ เป็นพื้นฐานของการศึกษารายวิชาสวัสดิการเด็กและครอบครัว ของการศึกษาสังคมสงเคราะห์หลังทศวรรษ 2490) หากเปรียบเทียบกรณีของประเทศไทยมาเนี่ยและไทย รากฐานงานสังคมสงเคราะห์ของประเทศไทยอาจย้อนมาพิจารณาที่หลักสูตรการฝึกอบรมตำแหน่งพยาบาลสาธารณสุข (public health nurse) ตามที่ Eileen Davidson เสนอไว้ตามที่จะอธิบายต่อไป ทำให้การจัดทำหลักสูตรในระยะแรกมีสองประเด็นควรพิจารณาคือ เส้นแบ่งระหว่างวิชาชีพสังคมสงเคราะห์และสาธารณสุขคืออะไร และความเข้าใจสาธารณสุขชนต่องานสังคมสงเคราะห์แตกต่างจากกุศลสงเคราะห์อย่างไร

เหตุผลสอง การจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมนักสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย

การสำรวจระหว่างประเทศฉบับที่ 1, 2 และ 3 ของสหประชาชาติเรื่องการฝึกอบรมสำหรับงานสังคมสงเคราะห์ (training for social work) พ.ศ.2493, 2498 และ 2503 ตามลำดับ แต่ไม่ปรากฏการดำเนินการของประเทศไทย ทั้งที่ Eileen Davidson (พ.ศ.2452-2550) ผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคมของสหประชาชาติ มาสนับสนุนโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการให้กับกรมอนามัยแห่งกระทรวงสาธารณสุข เพื่อพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาล ผู้เชี่ยวชาญคนนี้อธิบายในที่ประชุมสังคมสงเคราะห์ระหว่างประเทศครั้งที่ 6 เมืองมัทราส ใน พ.ศ.2496 ถึงรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์พัฒนาจากหลักสูตรการฝึกอบรมนางผดุงครรภ์ ใน พ.ศ.2473 เพื่อแสดงให้เห็นงานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของงานสาธารณสุข แต่อีกด้านหนึ่ง Davidson พยายามชี้ให้เห็นว่า การศึกษาประกาศนียบัตรวัฒนธรรมสงเคราะห์ของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงเมื่อ พ.ศ.2487 ยังไม่ใช่งานสังคมสงเคราะห์ (Ministry of Education, 1953; Davidson, 1953)

แม้ว่ากรมประชาสงเคราะห์ก่อตั้งใน พ.ศ.2483 ภารกิจเวลานั้นครอบคลุมด้านสุขอนามัย โภชนาการ สงเคราะห์คนยากไร้และอนาถา และอื่น ๆ เพื่อตอบสนองนโยบายวัฒนธรรมสร้างชาติและมนุษยธรรม (Chamnongphumwet, 1941) แต่งานสังคมสงเคราะห์ที่ให้ความสำคัญต่อหลักและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เริ่มต้นขึ้นหลัง พ.ศ.2495 และตามข้อมูลการสำรวจของสันนิบาตชาติและ Alice Salomon (พ.ศ.2415–2491) แสดงให้เห็นหลักสูตรการฝึกอบรมของงานสาธารณสุขในบางประเทศกลับบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ สะท้อนให้เห็นว่าหลายประเทศยังไม่มีงานสังคมสงเคราะห์ การปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลและอาสาสมัครในชุมชนนับเป็นงานสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากบุคลากรเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นผู้เยี่ยมเยียน (home visitors) (Salomon, 1937; United Nations, Department of Social Affairs, 1950; United Nations, Bureau of Social Affairs, 1955; United Nations, Department of Social Affairs, 1958)

เหตุผลสาม การไม่มีบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางในหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จึงต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้สังคมศาสตร์สาขาอื่นมาสนับสนุนเรื่องนี้ ส่งผลให้การศึกษาสังคมสงเคราะห์ในช่วงก่อน พ.ศ.2495 เน้นที่การส่งเสริมศีลธรรมและสุขภาพจิต ประเทศไทยยังไม่มีผู้มีความรู้สังคมสงเคราะห์ ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวัฒนธรรมสงเคราะห์ใน พ.ศ.2487 มีเพียง 1 รุ่น หลักสูตรนี้ใช้เวลาเรียนไม่เกิน 1 ปี แต่ผู้สำเร็จการศึกษาไม่สามารถปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมายตามวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (groupwork) และการจัดระเบียบชุมชน (community organization) เพราะไม่มีผู้สอนเรื่องนี้ได้ จึงมีผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรอื่นสามารถปฏิบัติงานแทนที่หรือเทียบเคียงกันได้ เช่น ศาสตราจารย์หลวงวิเชียรแพทยาคม (พ.ศ.2440–2520) และศาสตราจารย์วิบูล ธรรมวิทย์ (พ.ศ.2456–2514)

การศึกษาวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (case work) เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาสังคม ในมุมมองของชนชั้นนำไทยให้ความสำคัญต่อแนวคิดกัลยาณมิตรผู้เยี่ยมเยียน (friendly visitors) ของ Mary Richmond และฝ่ายความมั่นคงปรับใช้กับกิจการทางการเมืองและความมั่นคงในการเยี่ยมเยียนและสำรวจสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 2490 เพื่อป้องกันและปราบปรามภัยคอมมิวนิสต์ในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามที่ปรากฏในรายงานการประชุมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้นักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่สำรวจสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เพื่อสอดแนมและเฝ้าระวังความมั่นคงให้กับรัฐ (News Section,

Ministry of Culture News, 1954) จึงเป็นข้อสังเกตของผู้เขียนต่อมาว่า รัฐบาลสนับสนุนงานสังคมสงเคราะห์ในช่วงกลางถึงปลายทศวรรษ 2490 ก็จริง แต่อีกด้านรัฐบาลก็หวาดระแวงว่า นักสังคมสงเคราะห์จะกลายเป็นนักเคลื่อนไหว นักกรรมรงค์หรือนักจัดตั้งเพื่อมาต่อต้านรัฐเอง

ค้นหาความหมายงานสังคมสงเคราะห์ของประเทศไทย

คำว่า “สังคมสงเคราะห์” และ “สวัสดิการสังคม” เดิมที่เป็นเรื่องใหม่ในกลางทศวรรษ 2490 ประเทศไทยเคยใช้หลากหลายคำเพื่อเรียกแทนผู้ปฏิบัติงานสังคม (social workers) เช่น นักวัฒนธรรมประชาสงเคราะห์ นักวัฒนธรรมสงเคราะห์ นักประชาสงเคราะห์ นักประชาสังคมสงเคราะห์ สังคมกร และพนักงานสังคม คำนี้ได้ข้อสรุปให้ใช้คำภาษาไทยว่า “สังคมสงเคราะห์” ในการประชุมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 19/2495 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2495 พร้อมกับการจัดฝึกอบรมนักสังคมสงเคราะห์ในหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ของสถานศึกษาสังคมสงเคราะห์แห่งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติตีมอบหมายให้พระราชธรรมนิเทศและพระยาอนุমানราชชนบัญญัติคำภาษาอังกฤษ เพื่อกำหนดชื่อภาษาอังกฤษสาขาต่าง ๆ ของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง เพื่อให้การประสานความร่วมมือกับนานาประเทศเข้าใจได้ถูกต้องและตรงกัน (National Institute of Culture, 1954b)

ปัญหาที่ผ่านมาของประเทศไทย ทั้งก่อนทศวรรษ 2490 และหลังจากนี้ ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจความหมายของงานสังคมสงเคราะห์คือกุศลสงเคราะห์ ไม่ใช้บริการสังคมวิชาชีพ เพราะคำว่าสงเคราะห์ในเวลานั้นเป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้าสำหรับคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ส่งผลให้การพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในหลายประเทศตะวันตก เห็นการประยุกต์ศาสตร์ความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพมาใช้ในการศึกษาและกำหนดให้เป็นรายวิชาทั้งในหมวดความรู้พื้นฐานและเสริมความรู้สำหรับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ กรณีของ University of British Columbia จัดหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ไว้ในคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (Faculty of Arts and Science) แล้วนำหลักสูตรสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งในคณะดังกล่าว พบการประยุกต์ความรู้จิตวิทยาการแพทย์และจิตเวชศาสตร์ถึง 3 รายวิชา เพื่อให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ให้ความสำคัญต่อการบำบัดและฟื้นฟูสภาพความไม่ปกติของจิตใจ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาบุคลิกภาพ (University of British Columbia, 1953)

ส่วน Indiana University จัดหลักสูตรการบริการสังคมไว้ในคณะสังคมวิทยา (Faculty of Sociology) รายวิชาไม่มีหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในระดับปริญญาตรี ให้นักศึกษาเรียนรายวิชาพื้นฐานความรู้และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ เช่น รายวิชาความมั่นคงทางสังคม รายวิชาโภชนาการ รายวิชาองค์กรสังคมสงเคราะห์สมัยใหม่ สวัสดิการสังคมในชุมชนชนบท งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนพื้นฐาน แต่หลักและวิธีปฏิบัติงานจะเน้นเฉพาะด้านในระดับปริญญาโท ในเวลานั้น การศึกษาระดับปริญญาโทจึงเป็นการเรียนเพื่อสำหรับการประกอบอาชีพ (Indiana University, 1954) แตกต่างจากการพัฒนาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ของประเทศไทย เน้นหลักและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จนละเลยความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ทั้งที่ในช่วงแรกของการวางรากฐานการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ใน พ.ศ.2496 มีบุคลากรสำคัญในวงการสาธารณสุขเคยมีบทบาทรับผิดชอบหลักสูตรและสอนรายวิชาต่าง ๆ เช่น ศาสตราจารย์หลวงวิเชียรแพทยาคม ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประสพ รัตนากร ศาสตราจารย์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว (National Institute of Culture, 1954a)

ปัญหาสำคัญที่วงวิชาการและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ควรให้ความสำคัญ นอกเหนือจากการพัฒนาการปฏิบัติงานวิชาชีพ คือการต่อสู้เพื่อให้ก้าวข้ามวาทกรรมของการกุศลสงเคราะห์เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง แม้ประเทศไทยจัดทำกฎหมายวิชาชีพสังคมสงเคราะห์มีผลบังคับใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.2556 แต่สาธารณชนยังรู้จักบทบาทของงานสังคมสงเคราะห์ไม่กว้างขวาง เมื่อไม่รู้จักย่อมไม่เกิดความเข้าใจในการกิจของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่มาในประเทศไทยกว่าเจ็ดทศวรรษ ผู้เขียนยกตัวอย่างกรณีของ วัฒนา นวลสุวรรณ ผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติในปีการศึกษา 2496 เคยเขียนบทความระบายความในใจไว้เมื่อ พ.ศ.2505 ดังข้อความว่า “ประชาชนส่วนมาก รวมทั้งผู้ใหญ่ในวงราชการ และองค์กรต่าง ๆ ยังไม่รู้จักและไม่ยอมทำความเข้าใจ เป็นความจริงที่ฝังอยู่ในความรู้สึกที่แสนลึกลับและเศร้าใจของบรรดานักสังคมสงเคราะห์รุ่นแรก ๆ” และเกิดความรู้สึกน้อยใจ “นักสังคมสงเคราะห์แทบทุกคนประสบปัญหานี้ เช่น แพทย์ไม่ทราบตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ของกรมประชาสงเคราะห์ทำหน้าที่อะไร จึงต้องแนะนำตัวเองเป็นเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ แม้ว่าแต่ละกระทรวงและกรมมีนักสังคมสงเคราะห์แล้ว แต่ก็ไม่ทราบอีกว่า นักสังคมสงเคราะห์มีหน้าที่อะไร” (Nuansuwan, 1962)

การเกิดขึ้นของศาสตร์ความรู้และวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเป็นช่วงเวลาไม่ถึงครึ่งทศวรรษในการผลักดันเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นและดำเนินการออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่เปิดการสอนหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ การจัดตั้งสมาคมสังคมสงเคราะห์ การจัดทำกฎหมายประกันสังคมและกฎหมายแรงงาน การจัดตั้งสโมสรวัฒนธรรมหญิง และสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงจังหวัดต่าง ๆ แต่ความก้าวหน้าของการวางรากฐานและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์จะไม่ทำความเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้น ย่อมเป็นการตัดตอนประวัติศาสตร์และเป็นการด่วนสรุปให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม หลวงวิเชียรแพทยาคม และคนอื่น ๆ เป็นคนหัวก้าวหน้าที่สุด ทั้งที่ก่อนหน้านี้เคยมีบุคคลสำคัญที่เข้าใจงานสังคมสงเคราะห์ในวงการสาธารณสุขมาก่อน เช่น นายแพทย์ยงค์ ชูติมา และหม่อมเจ้าสกลวรรณการวรวรรณ แต่ผู้เขียนจะยกตัวอย่างหลวงวิเชียรแพทยาคม เพราะมีบทบาทสำคัญต่อการสังคมสงเคราะห์ในช่วงกลางถึงปลายทศวรรษ 2490

หลวงวิเชียรแพทยาคมอธิบายเกี่ยวกับสุขภาพจิต (mental hygiene) เพื่ออบรมเด็กและเยาวชนในโรงเรียน กระบวนการยุติธรรม การส่งเสริมสุขภาพหรือสาธารณสุขครอบคลุมถึงสถานประกอบการและสถานที่ในชุมชน การบริการทางการแพทย์ในโรงพยาบาล โรงพยาบาลจิตเวช คลินิกสุขภาพเด็ก และการส่งเสริมจิตใจโดยศาสนา หลวงวิเชียรแพทยาคมจึงสนับสนุนให้รัฐทำหน้าที่จัดหาแนวทางสำหรับเด็กเหล่านี้ได้รับการอบรมป็นนิสัยให้เป็นคนดีมีศีลธรรม งานสังคมสงเคราะห์จึงเป็นเรื่องสำคัญตามที่หลวงวิเชียรแพทยาคมเคยปาฐกถาเรื่องสุขวิทยาทางจิตภาคเด็กที่สามัคยาจารย์สมาคม เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2475 ซึ่งหลวงวิเชียรแพทยาคมเป็นคนแรกที่เขียนถึงคำว่า “social worker” แต่ในเวลานั้นไม่สามารถหาคำแปลภาษาไทยได้ (Luang Wichian Phatthayakhom, 1937) ผู้เขียนจึงนำข้อความของหลวงวิเชียรแพทยาคมมาเรียบเรียงเป็นสองประเด็นของหลักและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โรงเรียนและโรงพยาบาล ดังนี้

ประเด็นแรก หลวงวิเชียรแพทยาคมอธิบายบทบาทของ “งานสังคมสงเคราะห์โรงเรียน” (school social work) แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมระหว่างระหว่างครู ผู้ปกครองของเด็ก และเด็ก ปัญหาสำคัญที่ทำให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไม่เหมาะสม เพราะผู้ปกครองไม่ดูแลและสั่งสอนลูกของตนเอง ดังที่ เด็กอยู่กับครูที่โรงเรียนเพียง 5 ชั่วโมงต่อวัน ขณะที่เด็กอยู่กับผู้ปกครอง 19 ชั่วโมงต่อวัน หน้าที่ของผู้ปกครองในการอบรมพฤติกรรมและสั่งสอนลูกจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

แต่อีกด้าน ครูก็ต้องเข้าใจข้อจำกัดของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาจึงไม่รู้วิธีการสั่งสอนลูก ดังนั้น งานสังคมสงเคราะห์โรงเรียนต้องเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครองให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน เพื่อให้เด็กได้มีพัฒนาการตามช่วงวัยเพื่อให้เติบโตมาดำรงชีวิตได้ในสังคม และงานสังคมสงเคราะห์ต้องสร้างความผาสุกทางสังคมเพื่อให้เด็กเผชิญภาวะความเสี่ยงต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าภารกิจของงานสังคมสงเคราะห์โรงเรียนไม่ใช่การช่วยเหลือรายครั้งตามแนวทางการบรรเทาทุกข์ (poor relief) แต่เป็นการเสริมสร้างพลังและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของครอบครัวและโรงเรียน

ประเด็นสอง หลวงวิเชียรแพทยาคมรู้จัก “งานสังคมสงเคราะห์โรงพยาบาล” (hospital social work) เป็นอย่างดี เนื่องจากหลวงวิเชียรแพทยาคมเคยไปศึกษาจิตเวชที่สหรัฐอเมริกาตามที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิร็อกเคอร์ (Rockefeller Foundation) หลวงวิเชียรแพทยาคมอธิบายการทำงานของสหวิชาชีพได้ตามที่เข้าใจกันในปัจจุบัน ดังที่ ปัญหาของเด็กสติปัญญาต่ำ ต้องได้รับการดูแลเพื่อไม่ให้เด็กได้รับผลกระทบทางจิตใจ จนกลายเป็นผู้ป่วยโรคประสาท การป้องกันภาวะความเสี่ยงนี้ต้องอาศัยความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง พยาบาลประจำโรงเรียน และนักสังคมสงเคราะห์ ครูและผู้ปกครองต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนหรือลูก หากผลการเรียนไม่ปกติ ครูและผู้ปกครองต้องส่งต่อมาที่แพทย์ เพื่อให้เด็กได้ตรวจร่างกายอย่างละเอียด ก่อนส่งต่อนักสังคมสงเคราะห์สืบเสาะประวัติของครอบครัวและญาติตามขั้นตอนของการค้นหาข้อเท็จจริง ที่สำคัญการปฏิบัติงานกับเด็กอาจประเมินด้วยการทดสอบระดับสติปัญญาที่เหมาะสมตามช่วงวัยเด็ก สิ่งที่หลวงวิเชียรแพทยาคมอธิบายมานั้นคือหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย จะเห็นได้ว่าหลวงวิเชียรแพทยาคมเข้าใจเรื่องนี้มาสองทศวรรษก่อนการมาช่วยดูแลสถานศึกษาสังคมสงเคราะห์แห่งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

ส่วนคำอธิบายของหลวงวิเชียรแพทยาคม เสนอให้เห็นบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติร่วมกับครูและผู้ปกครองของเด็กนักเรียนมาตั้งแต่ พ.ศ.2475 นอกจากนี้ ข้อเสนอของหลวงวิเชียรแพทยาคมระหว่างทศวรรษ 2470-2500 เดิมทีระหว่างทศวรรษ 2470-2490 ใช้คำว่าสุขวิทยาทางจิต (หรือสุขภาพจิต) ต่อมาระหว่างทศวรรษ 2490-2500 ใช้คำว่าจิตวิทยาทางสังคม ปรากฏให้เห็นการจัดพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อใช้ในการสอนที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาจนถึง พ.ศ.2511

ซึ่งหลวงวิเชียรแพทยาคมเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสังคมสงเคราะห์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2496 ทั้งในสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ แต่กลับได้รับการกล่าวถึงในวงการสังคมสงเคราะห์น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับคุณูปการในวงการจิตเวชศาสตร์ (Luang Wichian Phatthayakhom, 1956)

รอยต่อวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์กลางทศวรรษ 2490 ถึงต้นทศวรรษ 2500

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติตามความริเริ่มของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม จึงรื้อฟื้นหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์กลับมาอีกครั้งในวันที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2496 เดิมที่เคยจัดฝึกอบรมโดยใช้ชื่อหลักสูตรประกาศนียบัตรวัฒนธรรมสงเคราะห์มาก่อน 1 รุ่นใน พ.ศ.2487 การพัฒนาหลักสูตรและรายวิชาในหมวดวิชา ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ครอบคลุมหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนทางวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ ซึ่ง Eileen Davidson (พ.ศ.2452-2550) เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคมให้การช่วยเหลือตามภารกิจของโครงการสาธิตและฝึกอบรมสุขภาพมารดาและทารกสงเคราะห์ (Maternity and Child Health Training and Demonstration Project) ในประเทศไทยเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2495 เพื่อฝึกอบรมบุคลากรสาธารณสุขและนักสังคมสงเคราะห์ รวมถึงจัดตั้งสถานอนามัยแม่และเด็กสาทร อีกทั้ง Davidson ยังดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ให้สถานศึกษาสังคมสงเคราะห์ใน พ.ศ.2496 และริเริ่มหลักปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (casework) โดยเฉพาะงานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ (medical social work) จึงเป็นเรื่องใหม่ในวงการสาธารณสุขของประเทศไทย (Davidson, 1953)

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มอบหมาย Davidson เป็นผู้แทนประเทศไทย เข้าร่วมที่ประชุมระหว่างประเทศของงานสังคมสงเคราะห์ที่มีที่ราช ประเทศอินเดีย ใน พ.ศ.2496 Davidson แสดงให้เห็นตัวอย่างความก้าวหน้าของงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย ได้แก่ การพิจารณาร่างกฎหมายประกันสังคม การจัดตั้งสถานสงเคราะห์ และการสงเคราะห์ครอบครัวยากไร้ที่มีลูกมากกว่า 4 คน คำอธิบายของ Davidson ในที่ประชุมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ คือ “การเยี่ยมบ้าน” (home visiting) เพื่อให้บริการสุขภาพในโรงเรียนและชุมชน เป็นหน้าที่สำคัญของงานสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ เพราะมีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยขาดหลักประกันทางสังคม และยังประสบปัญหา

ครอบครัว ไม่มีงานทำ และขาดรายได้ ส่งผลให้แม่และเด็กไม่ได้รับการเข้าถึงอาหารและโภชนาการที่เหมาะสม (Davidson, 1953)

ขณะที่ คุณหญิงประภาพรพรณ วิจิตรวาทการ เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ในฐานะผู้สังเกตการณ์และกลับมาเขียนรายงานให้กรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้ทราบการทำหน้าที่ของ Davidson คุณหญิงประภาพรพรณบันทึกว่า Davidson อธิบายรากฐานของงานสังคมสงเคราะห์ย้อนประวัติศาสตร์กลับไปถึงรัฐบาลไทยเคยจัดหลักสูตรฝึกอบรมนางผดุงครรภ์เมื่อ พ.ศ.2473 โดยมีระยะเวลาฝึกอบรม 1 ปี นอกจากนี้ รัฐบาลยังพัฒนาระบบสาธารณสุข เช่น ขยายการจัดตั้งสุศาลาหรือสถานอนามัยขึ้นหนึ่งและขึ้นสองเป็นจำนวนมาก และฝึกอบรมเพื่อจัดให้นางพยาบาลทำหน้าที่เยี่ยมเยียนตามหมู่บ้าน (Ministry of Education, 1953) จึงเป็นเหตุผลให้การวางรากฐานงานสังคมสงเคราะห์ต้องอาศัยบุคลากรทางการแพทย์มาสนับสนุนและไม่สามารถแยกส่วนภารกิจนี้จากระบบสาธารณสุข สถานการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย ขณะที่ประเทศอื่นในภาคพื้นยุโรปก็เกิดขึ้นเช่นกันตามที่ผู้เขียนยกตัวอย่างประเทศโรมาเนียไว้ก่อนหน้านี้

นอกจากบทบาทของ Eileen Davidson ยังเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่อาจารย์เรณู โชติติลล (พ.ศ.2464–2551) เป็นคนแรกหรือสองที่สำเร็จการศึกษาปริญญาโทการบริหารสังคม (Master of Arts in Social Administration) จาก Ohio State University (A cremation volume of Mrs. Renu Jotidilok, 2008) เพราะในปีเดียวกันมี ศาสตราจารย์ วารุณี ปินทลันต์ (พ.ศ.2459–2558) สำเร็จการศึกษาปริญญาโทสังคมสงเคราะห์ (Master of Social Work) จาก State University of Missouri เช่นกัน (Thammasat University, 2018) เมื่ออาจารย์เรณู กลับมาปฏิบัติหน้าที่ในกองวิชาการสังคมของกรมประชาสงเคราะห์ และดำรงตำแหน่งกรมการจัดการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ใน พ.ศ.2497 รับผิดชอบรายวิชาความรู้เบื้องต้นทางสังคมสงเคราะห์ และรายวิชาการจัดระเบียบชุมชน ทั้งที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Ministry of Interior, 1955; Lusanandana, 1954)

ที่สำคัญอีกเรื่อง อาจารย์เรณูยังสนับสนุน ศาสตราจารย์มาลัย หุวะนันทน์ (พ.ศ.2455–2522) เพื่อจัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้นำเสนอประกอบการก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนึ่งในผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งคณะมีระบุชื่ออาจารย์เรณูในรายงานการประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครั้งที่ 1/2497 และครั้งที่ 2/2497 เนื้อหาในรายงานการประชุมระบุชื่ออาจารย์เรณูแล้วตามด้วยคุณวุฒิปริญญาโทการบริหารสังคม โดยใช้คำว่า “M.A. (Social Administration)”

ทำให้ผู้เขียนเกิดข้อสันนิษฐานว่า ชื่อภาษาอังกฤษของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (Faculty of Social Administration) กำหนดตามชื่อปริญญาของอาจารย์เรณู (Thammasat University, 2020c; 2020d) ความหมายของคำภาษาอังกฤษคือ “การบริหารงานสังคมสงเคราะห์” อย่างไรก็ตาม อาจารย์มาลัยพิจารณาขอบเขตของคำว่า Social administration กว้างมากกว่าการใช้คำว่า Social work และ Social welfare เนื่องจากคำว่า Social Administration ครอบคลุมถึงการวางแผน การบริหาร และการกำหนดนโยบาย เห็นได้จากที่ อาจารย์มาลัยให้ความสำคัญต่อการประสานงานความร่วมมือในงานสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากงานสงเคราะห์ในเวลานั้นองค์กรสังคมสงเคราะห์ของรัฐและเอกชนมีปัญหาเรื่องการประสานงาน (Huvanandana, 1954)

การก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ใช้เวลาไม่ถึง 2 เดือน ตามที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ส่งหนังสือถึงตนเองในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่องจัดการศึกษาสังคมสงเคราะห์ เข้าเป็นหลักสูตรของมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2496 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ความสำคัญต่องานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของรัฐประศาสน์ (หรือการบริหารรัฐกิจ) และเป็นประโยชน์ต่อการประชาสงเคราะห์ จำเป็นให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมนักสังคมสงเคราะห์มาปฏิบัติงานให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศไทย (Thammasat University, 2020b)

วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เพื่อส่งเสริมวิชาการขั้นสูง วัฒนธรรมของชาติ และนโยบายของรัฐบาลด้านการประชาสงเคราะห์ การประกันสังคม และการประชาสัมพันธ์ ร้อยเอกฉัตร ศรียานนท์ เลขธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มอบหมายให้ ยวต มีมานัส นำเรื่องไปปรึกษาหารือกับ หลวงวิเชียรแพทยาคม ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงวัฒนธรรมและรองประธานคณะกรรมการการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ หลวงวิเชียรแพทยาคมทำหน้าที่สนับสนุนเรื่องนี้ให้ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และมีความเห็นว่า การศึกษาสังคมสงเคราะห์ควรจัดตั้งเป็นคณะ ไม่เป็นแผนกเหมือนกับแผนกวิชาการหนังสือพิมพ์ เพราะภารกิจของการสังคมสงเคราะห์จะกว้างมากขึ้น (Thammasat University, 2020c) ต่อมาในการประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 3/2497 อาจารย์มาลัย ยืนยันตามความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ก่อตั้งเป็นคณะ (Thammasat University, 2020e)

ศาสตราจารย์มัลลีย์ หูვნันท์นั สนอรายละเอียดการกำหนดหลักสูตรปริญญาตรีในแผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2497 ต่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2497 ส่วนการจัดทำหลักสูตรปริญญาตรีสังคมสงเคราะห์พิจารณาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร ได้แก่ (1) University of Illinois (2) Ohio State University (3) Columbia University (4) University of Michigan (5) University of London รวมถึงข้อเสนอของสภาการศึกษาสังคมสงเคราะห์ (Council on Social Work Education) ของสหรัฐอเมริกา ส่วนรายวิชาเฉพาะทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ในหลักสูตร ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การสังคมสงเคราะห์ เฉพาะราย การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน การจัดระเบียบชุมชน สวัสดิการเด็กและครอบครัว การประกันสังคม และการประชาสัมพันธ์ ดังนั้น การศึกษาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในระดับปริญญาตรียังต้องฝึกภาคปฏิบัติในองค์การสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม โดยมีอาจารย์ประจำคณะทำหน้าที่ควบคุมดูแล และนักศึกษาต้องจัดทำรายงานเสนอผลการฝึกภาคปฏิบัติ (Thammasat University, 2020d)

การนำแผนกวารสารศาสตร์มารวมไว้ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เนื่องจากการประชาสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งในการกิจของการส่งเสริมวัฒนธรรมและสังคมสงเคราะห์ เพื่อสื่อสารสร้างความเข้าใจผ่านภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ วารสาร หนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป้าหมายของการประชาสัมพันธ์เพื่อประสานความร่วมมือขององค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชน ชุมชน และประชาชน ได้รู้จักและเข้าใจโครงการและนโยบายเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ เมื่อประชาชนทราบประโยชน์จะทำให้ประชาชนร่วมมือส่งเสริมสวัสดิการสังคม (Huwanandana, 1954) ท้ายสุดอาจารย์มัลลีย์ ในตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ สนอจัดตั้งแผนกวารสารศาสตร์ตามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นควรให้ไว้ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ต่อมาอาจารย์มัลลีย์ ดำรงตำแหน่งรักษาการคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ระหว่าง พ.ศ.2497-2499 ควบในอีกตำแหน่งหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า การทำความเข้าใจความหมายของการสังคมสงเคราะห์ระหว่าง พ.ศ.2495 ถึง พ.ศ.2501 มีสามบุคคลสำคัญที่ควรพิจารณา ได้แก่ (1) ศาสตราจารย์มัลลีย์ หูვნันท์ (2) ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ (พ.ศ.2450-2539) (3) อาจารย์เรณู โชติติลภ บพบาทสามคนนี้เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเมื่อศาสตราจารย์ นิคม จันทรวิทุร สำเร็จการศึกษาปริญญาโทสองใบ ได้แก่ การบริหารสังคมและเศรษฐศาสตร์แรงงาน กลับมาประเทศไทยใน พ.ศ.2498 อาจารย์นิคมเป็นอีกคนสำคัญในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ รวมถึงการบริหารแรงงานและสวัสดิการ

นอกจากนี้ยังมีรายชื่อบุคคลที่มาดำรงตำแหน่งกรรมการประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เช่น (1) ศาสตราจารย์ชูป กาญจนประกร (2) ศาสตราจารย์ หลวงวิเชียรแพทยาคม (3) ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุภาพ วีรวรรณ วิเศษสุการ (4) ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประสพ รัตนกร (Thammasat University, 2020f; 2020g; 2020i) บุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีส่วนร่วมในสถานศึกษาสังคมสงเคราะห์ของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงมาก่อน และมีประสบการณ์การทำงานจากหลายกระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ยกเว้นอาจารย์ชูปที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอาจารย์มาลัย ภายหลังโอนย้ายไปสังกัดคณะรัฐประศาสนศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Thammasat University, 2020h)

อีกคนคือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เสนอก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาดำรงตำแหน่งกรรมการประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และมาบรรยายพิเศษ สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอให้ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้รับปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เรื่องนี้เกิดครั้งแรกแล้วในช่วงที่อาจารย์มาลัยดำรงตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ใน พ.ศ.2497 เวลานั้นยังไม่มีผู้สำเร็จการศึกษา หากมอบปริญญาบัตริกิตติมศักดิ์ให้อาจทำให้สาธารณชนมองในทางลบ จึงยังไม่เสนอการมอบปริญญาในครั้งนั้น (Thammasat University, 2020f) ต่อมา การประชุมสภามหาวิทยาลัยครั้งที่ 7/2499 เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2499 ศาสตราจารย์วิบูล ธรรมวิทย์ ในตำแหน่งคณบดีคนที่สอง เสนอเรื่องการมอบปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์อีกครั้ง แต่ท่านผู้หญิงละเอียด ตอบปฏิเสธและขอบคุณในความหวังดี เนื่องจากเห็นว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นความร่วมมือของข้าราชการทุกคนไม่ใช่ตนเองเพียงคนเดียว (Thammasat University, 2020i)

ตามรายชื่อบุคคลสำคัญที่กล่าวไป หนังสือเรื่อง “การจัดระเบียบชุมชน” เขียนโดย ศาสตราจารย์เทวี รัชตานนท์ เคยระบุไว้ว่า “กรรมการบริหาร หลักสูตร อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาหลักของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เกือบเป็นชุดเดียวกัน” (Rachatanon, 1962) ดังนั้น

การก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นเพียงการยกสถานภาพการศึกษาให้เป็นหลักสูตรในมหาวิทยาลัย เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะในรายงานการสำรวจระหว่างประเทศเรื่องการฝึกอบรมสำหรับงานสังคมสงเคราะห์ (training for social work) ฉบับที่ 1 ของสหประชาชาติ ใน พ.ศ.2493 เพราะงานสังคมสงเคราะห์แสดงถึงความก้าวหน้าทางการเมืองของประเทศในระบอบเสรีประชาธิปไตย (United Nations, Department of Social Affairs, 1950)

การเตรียมฝึกอบรมนักสังคมสงเคราะห์ในแต่ละระดับการศึกษาและปฏิบัติงาน อาจารย์เรณูอธิบายในเอกสารของกรมประชาสงเคราะห์ในการประชุมสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ.2503 ว่า การศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นขั้นเตรียมประกอบอาชีพ เน้นความรู้พื้นฐานและทักษะที่จำเป็น การศึกษาระดับปริญญาโทเพื่อการประกอบอาชีพ เน้นความรู้และพัฒนาทักษะเฉพาะทางให้เชี่ยวชาญเพื่อปฏิบัติงานวิชาชีพและการศึกษาระดับปริญญาเอกเพื่อค้นคว้าทางสังคม เน้นวิจัยเชิงลึกและสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางสังคมสงเคราะห์ (Lusanandana, 1960) จึงเห็นการพัฒนาหลักสูตรปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่บนปรัชญาการศึกษาตามที่อาจารย์เรณูอธิบายไว้ เช่น Indiana University สอนรายวิชาหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในหลักสูตรปริญญาโทการบริการสังคม เพื่อให้ นักศึกษาสำเร็จการศึกษาแล้วมีความรู้ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ แล้วเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานวิชาชีพ (Indiana University, 1954)

เมื่อมีผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาโทสังคมสงเคราะห์จากสหรัฐอเมริกากลับมาที่ประเทศไทย อาจารย์เรณู โชติติลลิก เคยดำรงตำแหน่งอาจารย์ผู้ช่วยในเวลานั้น ๑ ระหว่าง พ.ศ.2497-2499 และศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร ทำหน้าที่เป็นอาจารย์พิเศษสอนรายวิชาการแรงงานและสวัสดิการในช่วงทศวรรษ 2500-2510 มีอาจารย์อีกสามคนที่สำเร็จการศึกษาในช่วง พ.ศ.2496-2499 มาสังกัดที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ คุณนวลนาฏ อมาตยกุล ศาสตราจารย์วรุณี ปิณฑลันต์ และศาสตราจารย์เทวี รัชตานนท์ ภายหลังสามคนนี้ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีกันมาตามลำดับ คณาจารย์เหล่านี้เข้าใจดีว่างานสังคมสงเคราะห์ไม่ใช่การกุศลสงเคราะห์ แต่เป็นศาสตร์วิชาชีพที่ต้องอาศัยหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ งานเฉพาะราย งานกลุ่มชน การจัดระเบียบชุมชน การวิจัย และการบริหารสวัสดิการ จึงทำให้การศึกษาสังคมสงเคราะห์ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เห็นการลดความสำคัญของหมวดวิชาพื้นฐาน แล้วมาเน้นความสำคัญที่การพัฒนาทฤษฎีและหลักปฏิบัติงานวิชาชีพ

“ประกาศเรื่องการจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์” ลงนามโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2497 เนื้อหาแสดงให้เห็นการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร รวมถึงหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กฎหมายประกันแห่งชาติของสหราชอาณาจักร (National Insurance Act, 1946) และแนวทางการพัฒนาของสหประชาชาติ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) และองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ เพื่อบรรเทาความทุกข์และทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุข (Thammasat University, 2020a)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาสังคมสงเคราะห์ระหว่าง พ.ศ.2495–2501 ให้ความสำคัญที่งานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย ขณะที่เจตนารมณ์ของประกาศการจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สะท้อนให้เห็นการสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่หลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร นโยบาย และปฏิบัติการ แต่ภารกิจของคณะหลังจากนั้น เน้นการเตรียมประกอบอาชีพนักสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนเห็นปัญหาสำคัญ เรื่องแรก ขาดการเชื่อมโยงพื้นฐานความรู้กับหลักและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และเรื่องสอง ขาดการเชื่อมโยงวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับการบริหาร และนโยบายสังคม เป็นข้อสังเกตที่สอดคล้องกับปัญหาของหลักสูตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของสหรัฐอเมริกาตามที่สภาการศึกษาสังคมสงเคราะห์เคยเสนอไว้ใน พ.ศ.2502 (Bisno, 1959)

ความท้าทายเชิงโครงสร้างต่อการวางรากฐานการศึกษาและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

การขาดความเชื่อมโยงพื้นฐานความรู้กับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และขาดการเชื่อมโยงการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายสังคม จึงเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างของการศึกษาและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ เมื่อนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และปริญญาโท แต่ไม่สามารถทำหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมและความอยู่ดีมีสุข ย่อมขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ การวางรากฐานการศึกษาและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์พยายามทำให้เกิดความเป็นสถาบัน ดังที่ ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร และอาจารย์เรณู โชติติลลิก สองคนนี้ เคยเขียนบทความชื่อเรื่องเกี่ยวกับ “รัฐสวัสดิการ” (welfare state) จัดพิมพ์ในวารสารการประชาสงเคราะห์ ในช่วง 3–4 ปีหลังสำเร็จการศึกษาปริญญาโทและปฏิบัติงานที่กองวิชาการสังคมแห่งกรมประชาสงเคราะห์

การเสนอบทความเรื่อง “รัฐสวัสดิการ” โดยอาจารย์นิคม และเรื่อง “รัฐสวัสดิการในประเทศไทย” โดยอาจารย์เรณู ในช่วงปลายทศวรรษ 2500 เป็นสถานการณ์ทางการเมืองที่ยังไม่ปิดกั้นเสรีภาพทางวิชาการในวงวิชาการ สังคมสงเคราะห์ในช่วงวางรากฐาน อาจารย์ทั้งสองคนสามารถให้ความรู้วิชาการแก่สาธารณชนได้ตามสมควร ผู้เขียนสรุปความเชื่อมโยงของงานสังคมสงเคราะห์กับรัฐสวัสดิการจากบทความของอาจารย์นิคมและอาจารย์เรณูไว้สองประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก รัฐสวัสดิการเชื่อมโยงงานสังคมสงเคราะห์กับการบริการสังคมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การสาธารณสุข และการประชาสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากให้ได้รับความผาสุก ความอยู่ดีมีสุข และการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี หากรัฐบาลดำเนินการเช่นนี้ได้ ถึงเรียกว่าเป็นรัฐสวัสดิการ (Chandravithun, 1956)

ประเด็นสอง รัฐสวัสดิการเป็นแนวทางประนีประนอมสำหรับการแก้ปัญหาสังคม การเก็บภาษีนำมาจัดสวัสดิการเพื่อกระจายรายได้และยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชน การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐสวัสดิการจึงไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ขณะที่งานสังคมสงเคราะห์ในประเทศที่เป็นรัฐสวัสดิการจะตระหนักถึงหลักการของปัญญาสากกล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Lusanandana, 1957)

ส่วนงานสังคมสงเคราะห์ต้องทำให้สภาพแวดล้อมปรับเข้ากับคน แตกต่างจากแนวทางกุศลสงเคราะห์ที่ให้คนปรับเข้ากับสภาพแวดล้อม แต่จะเป็นไปตามแนวทางสังคมสงเคราะห์ได้ต่อเมื่อประเทศเป็นรัฐสวัสดิการที่คำนึงถึงความผาสุกและความอยู่ดีมีสุข (Lusanandana, 1954) งานสังคมสงเคราะห์ของประเทศที่เป็นประชาธิปไตยคำนึงถึงหลักการของปัญญาฉบับดังกล่าวตามที่ศาสตราจารย์มาลัย หุวะนันทน์ กล่าวไว้เป็นคนแรกในโอกาสที่มอบคำขวัญให้นักศึกษาสำเร็จการศึกษา ประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติในปีการศึกษา 2496 (National Institute of Culture, 1954a) ด้วยเหตุที่งานสังคมสงเคราะห์มีบทบาทสำคัญในการสร้างรัฐสวัสดิการ เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการที่ดูแลประชาชนและสังคมให้ดำรงชีวิตอย่างมีมาตรฐาน

สาเหตุที่การศึกษาสังคมสงเคราะห์และวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ไม่ได้รับการสนับสนุนตามแนวทางของประเทศตะวันตกในช่วงหลัง พ.ศ.2501 ควรพิจารณาเป็นประเด็นสำคัญในวงวิชาการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่แค่การทบทวนบริบททางประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการศึกษาสังคมสงเคราะห์ แต่การวิเคราะห์

บริบททางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์มีความสำคัญยิ่งต่อสถานภาพความรู้และทิศทางการพัฒนาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

ต่อมา คำอธิบายของอาจารย์มัลย์ อาจารย์นิคมและอาจารย์เรณู กลับไม่สามารถอธิบายงานสังคมสงเคราะห์ของประเทศไทยได้ เนื่องจากรัฐสวัสดิการตามแนวทางตามอังกฤษ สวีเดน และเดนมาร์ก กลายเป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติ จึงพยายามส่งเสริมงานสังคมสงเคราะห์อาสาสมัครและองค์กรสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ มาทำหน้าที่กุศลสงเคราะห์แทนที่สนับสนุนงานวิชาชีพ เมื่อประเทศไทยไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่คำนึงหลักสิทธิมนุษยชน และไม่จัดสวัสดิการดูแลปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ย่อมสืบเนื่องถึงสถานภาพของงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ดังนั้น “การรัฐประหารโดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือรอยต่อการเปลี่ยนผ่านภายหลังจากการวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในประเทศไทย” ถือเป็นการทำลายสวัสดิการสังคมเกือบทั้งระบบ เช่น ยกเลิกกฎหมายประกันสังคม และกฎหมายแรงงาน ยุบสมาคมสังคมสงเคราะห์

ประการแรก สถานการณ์ทางการเมืองของสวัสดิการสังคมในเวลานั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับการยอมรับจากสหประชาชาติและ ILO แต่กรณีของระบบประกันสังคมเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างของกลุ่มธุรกิจประกันภัย อาจารย์นิคมให้เหตุผลเรื่องนี้ไว้ว่า ชนชั้นนำที่เสียประโยชน์คอยขัดขวางไม่ให้กฎหมายประกันสังคมบังคับใช้ในทศวรรษ 2500 (Chandravithun, 1985) หลังจากนั้นกรมประชาสงเคราะห์พยายามส่งข้าราชการไปศึกษาดูงานในประเทศที่มีระบบประกันสังคมเพื่อนำมาเป็นบทเรียนให้กับประเทศไทย ต่อมา รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ให้สภาวิจัยแห่งชาติสำรวจความคิดเห็นของนายจ้างและลูกจ้างเพื่อสอบถามเรื่องประกันสังคม ท้ายสุดประกันสังคมยุติลงเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2508 (Committee of Political Science and Public Administration, Sociology, Economics, Medical Science, and Law, 1965)

ประการสอง กระทรวงวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมแห่งชาติจัดส่งนักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่สำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคมและเยี่ยมเยียนประชาชนในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ใน พ.ศ.2497 เพื่อให้คำแนะนำในการดำรงชีวิตและรวบรวมปัญหาของประชาชน เป็นการจัดนักสังคมสงเคราะห์ไปพร้อมกับหน่วยวัฒนธรรมเคลื่อนที่ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ การสำรวจเรื่อง การประกอบอาชีพ การศึกษา และการอนามัย นอกจากนี้ยังเสนอให้รัฐบาลกำหนด

แผนป้องกันทางจิตวิทยาเพื่อรองรับภัยคอมมิวนิสต์ ส่วนแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์คือ การจัดให้มีงานสังคมสงเคราะห์ขยายไปส่วนภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย รวมถึงการขยายงานสังคมสงเคราะห์ให้ประชาชนได้รู้จักและเข้าใจ เพื่อร่วมมือกับรัฐบาลและองค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชน (Ministry of Education, 1955)

ทั้งนี้ หลวงวิเชียรแพทยาคมเสนอโครงการส่งเสริมวัฒนธรรมของขบวนการฟื้นฟูศีลธรรม (Moral Re-Armament: M.R.A.) เพื่อป้องกันคอมมิวนิสต์ เช่น เจ้าหน้าที่กระทรวงวัฒนธรรมร่วมมือกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างนายทุนและกรรมกร และช่วยเหลือใกล้เคียงการนัดหยุดงาน เจ้าหน้าที่กระทรวงวัฒนธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรสังคมสงเคราะห์มาแล้ว ให้ปฏิบัติงานในจังหวัดที่มีการแผ่ขยายภัยคอมมิวนิสต์ และกระทรวงวัฒนธรรมติดตามกับขบวนการ M.R.A. ป้องกันมิให้นักเรียนและข้าราชการที่ไปศึกษาต่อหรือดูงานในต่างประเทศกลับมาพร้อมกับอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์ (Ministry of Education, 1952) ความร่วมมือของรัฐบาลกับ M.R.A สะท้อนถึงความไม่ไว้วางใจนักสังคมสงเคราะห์อย่างสนิทใจ เพราะต้องทำงานใกล้ชิดกับคนจนและผู้ยากไร้ อาจทำให้นักสังคมสงเคราะห์เห็นอกเห็นใจแล้วเลือกข้างช่วยเหลือคนเหล่านั้น แทนการทำหน้าที่สนับสนุนเป็นกลไกของรัฐ

ส่วนคณาจารย์ประจำและพิเศษของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ ทุกคนสำเร็จการศึกษาปริญญาโทสังคมสงเคราะห์จากสหรัฐอเมริกา จึงเป็นไปได้ว่าคณาจารย์ไม่รู้จักนักปฏิรูปทางสังคมคนสำคัญชื่อ Jane Addams (พ.ศ.2403-2478) มีคุณูปการในวงการสังคมสงเคราะห์และมีบทบาทเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับการจัดตั้งนิคมหรือแหล่งที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนและผู้อพยพ การบังคับใช้กฎหมายศาลเยาวชน และการกำหนดชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงในสหรัฐอเมริกา ขณะที่ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่มีหนังสือเล่มสำคัญเรื่อง “Twenty years at Hull-House” ที่บันทึกเรื่องราวของ Addams ในการต่อสู้โดยสันติวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมทางสังคม ทั้งที่เคยมีห้องสมุดคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ให้บริการที่อาคารชั้น 4 แต่ปิดบริการเมื่อ พ.ศ.2549 อีกทั้งในช่วงวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ไม่สอนเรื่อง Addams เพราะไม่ปรากฏในเอกสารประกอบการสอนรายวิชาความรู้เบื้องต้นทางสังคมสงเคราะห์และการจัดระเบียบชุมชน (Lusanandana, 1954; Rachatanon, 1962) ผ่านมาถึงกลางทศวรรษ 2530 จึงปรากฏเป็นครั้งแรกในหนังสือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

และสังคมสงเคราะห์เมื่อ พ.ศ.2537 (Wasikasin, Vasinarom, & Nontapattamadul, 1994)

ประการสาม ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครั้งที่ 4/2499 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2499 ให้ศาสตราจารย์วิบูล ธรรมวิทย์ ดำรงตำแหน่งคนบตีคนที่สอง ทั้งที่ไม่เกี่ยวข้องกับการวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์แต่ชีวิตประวัติควรพิจารณาอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครอบครัวของจอมพลประภาส จารุเสถียร การดำรงตำแหน่งที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีของจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ และการก่อตั้งสันนิบาตเสรีชนแห่งประเทศไทย (Free People League of Thailand) ใน พ.ศ.2511 (A cremation volume of Professor Vibul Thamavit, 1971) ถือเป็นองค์กรสาขาในประเทศไทยของสันนิบาตเสรีชนต่อต้านคอมมิวนิสต์ (Asian Peoples’ Anti-Communist League) (Chen, 2020) จึงเป็นข้อสังเกตตามมาของผู้เขียนว่าสาเหตุที่ไม่สอนถึง Jane Addams เพราะเกี่ยวข้องบริบททางการเมืองภายในประเทศและสอดคล้องพฤติกรรมของอาจารย์และนักศึกษาสนับสนุนอุดมการณ์คอมมิวนิสต์หรือไม่

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังพบว่าจอมพล สฤษดิ์ ธีระวัชร์ ใช้คำว่า Welfare state แล้วเลือกแปลภาษาไทยว่า “รัฐสังคมสงเคราะห์” ในการปราศรัยที่ประชุมสังคมสงเคราะห์แห่งชาติครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2505 จอมพลสฤษดิ์แสดงถึงการไม่เชื่อหลักทฤษฎีที่ใช้ในการแก้ปัญหาสังคม แต่ให้เหตุผลสิ่งที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริงเป็นการถอยหลังกลับของระบบสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ก่อนทศวรรษ 2500 แล้วลดบทบาทสวัสดิการโดยรัฐ ให้ประชาชนดูแลกันเองในรูปแบบของการเรียไรมาร่วมกันสงเคราะห์ เพื่อลดอิทธิพลของรัฐสวัสดิการอังกฤษที่แพร่หลายในเวลานั้น (Thanarat, 1964) จะเห็นได้ว่า นโยบายรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์และจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่สนับสนุนงานสังคมสงเคราะห์แต่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

ทั้งที่การพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในฐานะ “วิชาชีพ” (profession) เริ่มปรากฏขึ้นในประเทศไทย ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วไม่ใช่แค่การวางรากฐานการศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี ต่อมา มีการจัดทำหลักสูตรปริญญาโทสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน พ.ศ.2501 เรื่องนี้เป็นเจตนากรณีที่ทำเนียบการให้สอดคล้องกับการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการรัฐประหารโดยจอมพล สฤษดิ์ ธีระวัชร์ (Thammasat University, 2020j) แม้ว่าพัฒนาหลักสูตรสามารถดำเนินการต่อไปได้ แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนในการกิจ

ด้านนี้เท่ากับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่การพัฒนาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ต้องเผชิญความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ผลิตซ้ำความคิดของงานสังคมสงเคราะห์คือการกุศลสงเคราะห์มาโดยตลอด

บทส่งท้าย

ผู้เขียนสรุปช่วงรอยต่อการวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ระหว่าง พ.ศ.2495– 2501 ไว้ 3 ประเด็น พร้อมกับ 4 ข้อเสนอแนะดังนี้

ประเด็นแรก การเปลี่ยนผ่านจากการกุศลสงเคราะห์สู่สังคมสงเคราะห์วิชาชีพ โดยนิยามของคำว่า “สังคมสงเคราะห์วิชาชีพ” (social work as a profession) ในหนังสือ *Social work yearbook* ระหว่าง พ.ศ.2472–2482 ที่จัดทำโดย Russell Sage Foundation จำกัดความว่า การกำหนดมาตรฐาน การฝึกอบรม จรรยาบรรณผู้ปฏิบัติงาน การจดทะเบียนรับรองคุณสมบัติหรือได้รับใบอนุญาตของผู้ปฏิบัติงาน การสนับสนุนค้นคว้าวิจัยและประชุมวิชาการระดับนานาชาติเพื่อสร้างเครือข่ายของผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ แต่สถานภาพของการศึกษาสังคมสงเคราะห์ยังขาดความชัดเจนของพื้นที่การสังคมสงเคราะห์จึงเป็นส่วนหนึ่งในการสาธารณสุข ส่งผลให้หน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในเวลานั้นคือ การเยี่ยมบ้าน ครอบคลุมการค้นหาข้อเท็จจริง รวบรวมข้อมูลและการจัดทำรายงาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์และพยาบาล (Deardorff, 1929; West, 1933; Marcus, 1937; Swift, 1939) ในเวลานั้นหลวงวิเชียรแพทยาคมเข้าใจงานสังคมสงเคราะห์ในความหมายตามข้างต้น แต่เป็นชนชั้นนำส่วนน้อยที่รู้จักขอบเขตหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์

การศึกษาประวัติศาสตร์ของการสาธารณสุขปรากฏในประเทศไทยมาอยู่เนื่อง ๆ แต่ขาดการศึกษาประวัติศาสตร์ของงานสังคมสงเคราะห์ในการสาธารณสุขก่อนทศวรรษ 2490 ทั้งที่ผู้ปฏิบัติงานในระบบสาธารณสุขทำหน้าที่เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์จึงเป็นข้อเสนอแนะแรกในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างงานสังคมสงเคราะห์และสาธารณสุข เพื่อแสดงให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์นโยบายสาธารณสุขในประเทศและต่างประเทศ ความพร้อมของทรัพยากรและบุคลากร การสนับสนุนงบประมาณและโครงการช่วยเหลือ ถัดมาการศึกษาสังคมสงเคราะห์ขาดการทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ การศึกษาองค์กรสาธารณสุขประโยชน์ที่ท้าทายคือการกุศลสงเคราะห์และเป็นรากฐานให้งานสังคมสงเคราะห์สมัยใหม่ จึงเป็นข้อเสนอแนะที่สองในการศึกษาประวัติศาสตร์ของการกุศลสงเคราะห์อย่างเป็นระบบโดยศึกษาผ่านองค์กรต่างๆ เช่น สภากาชาดไทย

สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย โรงเรียนสอนเด็กตาบอด และอื่น ๆ เพื่อค้นหาความหมายของงานสังคมสงเคราะห์ช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนผ่านในกลางทศวรรษ 2490 และฉายภาพงานสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครและกิจกรรมสาธารณประโยชน์

ประเด็นสอง อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาและสหประชาชาติต่อการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย ในช่วงการวางรากฐานการศึกษาสังคมสงเคราะห์ สหประชาชาติสนับสนุนโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ (technical assistance programme) ทั้งนี้ Eileen Davidson ผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคมตามภารกิจขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) และกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund: UNICEF) มาสนับสนุนเรื่องสุขภาพแม่และเด็กให้กรมอนามัยในช่วงกลางทศวรรษ 2490 แต่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือทางตรงจากแผนโคลัมโบ เพราะรัฐบาลไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกเมื่อ พ.ศ.2497 สหรัฐอเมริกายังไม่มีบทบาททางตรงกับการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในช่วง พ.ศ.2495-2497 แต่มีบทบาททางอ้อมผ่านความช่วยเหลือของสหประชาชาติ (UNICEF, Executive Board, 1952)

การก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปรากฏรายชื่อผู้ให้คำปรึกษากับศาสตราจารย์มัลลย์ หุระนันท์ จำนวน 3 คน นอกจากมีศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ และอาจารย์เรณู โชติติลลิก แล้วยังมีผู้เชี่ยวชาญสำนักปฏิบัติการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (Foreign Operations Administration: FOA) อีก 1 คน (Thammasat University, 2020d) ต่อมาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ให้ความสำคัญต่อการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เพื่อพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ไม่ใช้การบรรเทาความทุกข์ยากแต่ช่วยเหลือสวัสดิการโดยอาศัยหลักปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และเชื่อมโยงความรู้พื้นฐานและทฤษฎีสังคมสงเคราะห์กับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ สอดคล้องกับข้อเสนอของสภาการศึกษาสังคมสงเคราะห์ ที่ให้ข้อเสนอการพัฒนาหลักสูตรปริญญาโทสังคมสงเคราะห์กับมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นทศวรรษ 2500 (Bisno, 1959)

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เริ่มต้นจัดทำหลักสูตรปริญญาโทสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ใน พ.ศ.2501 และพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับทิศทางวิชาการสังคมสงเคราะห์ในสหรัฐอเมริกา ช่วงรอยต่อวางรากฐานของการศึกษาสังคมสงเคราะห์ โดยได้รับการช่วยเหลือทางวิชาการจากสหรัฐอเมริกาและสหประชาชาติ ดังที่ปรากฏรายชื่อกรรมการร่างหลักสูตรปริญญาโท

สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ 4 คน เช่น (Thammasat University, 2020j)

คนแรก **Juanna S. Silverio** ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการของโรงเรียนสังคมสงเคราะห์ฟิลิปปินส์ของ Philippine Women's University ขณะที่มาช่วยเหลือทางวิชาการในประเทศไทย ดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริการสังคมประจำภูมิภาคเอเชียของสหประชาชาติ (World Health Organization, 1958)

คนที่สอง **Henry M. Graham** ดำรงตำแหน่งเลขาธิการของสมาคมบริการครอบครัวแห่งอินเดียนา (Family Service Association of Indianapolis) เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรเพื่อให้คำปรึกษาครอบครัว ก่อนหน้านั้นยังเคยดำรงตำแหน่งทหารเรือในตำแหน่งเจ้าหน้าที่สวัสดิการของกองหนุนของกองทัพเรือสหรัฐอเมริกา (United States Navy Reserve) (Graham, 1946)

คนที่สาม **Edgar A. Schuler** ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์สาขาสังคมวิทยาที่ Michigan State University มีประสบการณ์โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการในชนบทของปากีสถาน เคยร่วมวิจัยกับศาสตราจารย์วิบูล ธรรมวิทย์ ในรายงานศึกษาเรื่อง “Public opinion among Thai students” เมื่อ พ.ศ.2501 (Schuler, 1969)

รอยต่อการเปลี่ยนผ่านในช่วง พ.ศ.2500 ปรากฏรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตามที่ยกตัวอย่าง การศึกษาสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบันควรวิพากษ์สถานภาพความรู้สังคมสงเคราะห์ที่พัฒนาการตามแนวทางตะวันตกและปลดปล่อยสังคมสงเคราะห์จากอาณานิคมตะวันตก (decolonized social work) ให้การศึกษาสังคมสงเคราะห์ในประเทศโลกใต้คำนึงถึงความรู้พื้นถิ่นของประเทศนั้น เพื่อใช้ออกแบบระบบการศึกษา ข้อเสนอแนะที่สามควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบระบบการศึกษาสังคมสงเคราะห์และวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ของประเทศฟิลิปปินส์ อินเดีย สิงคโปร์ และที่เคยเป็นอาณานิคม ทั้งที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ก่อนหรือพร้อมประเทศไทยโดยเฉพาะในช่วงต้นของสงครามเย็น แต่ไม่ควรศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ เพราะจะไม่ช่วยให้เข้าใจเงื่อนไขทางการเมืองของสถานภาพการศึกษาและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

ประเด็นสาม การคลี่คลายปริศนาใน 7 ทศวรรษ ของชื่อคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติจัดการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวัฒนธรรมสงเคราะห์ใน พ.ศ.2487 และจัดตั้งใหม่ในหลักสูตรประกาศนียบัตรสังคมสงเคราะห์เมื่อ พ.ศ.2496 กลายเป็นรากฐานการศึกษาให้แก่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ใน พ.ศ.2497 ข้อถกเถียง

ที่ผ่านมาในชื่อภาษาไทย “คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์” แต่ใช้ชื่อภาษาอังกฤษ “Faculty of Social Administration” และหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์กลับใช้คำว่า “Social work” ซึ่งรายงานการประชุมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 19/2495 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2495 แสดงให้เห็นไม่ว่าจะเลือกใช้คำว่า “Social work” “Social welfare” “Social services” และ “Social administration” ความหมายของคำทั้งหมดคือการช่วยเหลือ เรียกว่า “สังคมสงเคราะห์” (National Institute of Culture, 1954b) การใช้เวลานั้นคำนึงถึงความเข้าใจของสาธารณชนในสังคมไทย

ถัดมาในรายงานการประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครั้งที่ 2/2497 เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ.2497 ศาสตราจารย์ มาลัย หุวะนันทน์ ระบุถึงชื่ออาจารย์ เรณู โชติติลลิก ตามด้วยคุณวุฒิปริญญาโท “M.A. (Social Administration)” จาก Ohio State University สำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ.2496 (Thammasat University, 2020d) คำว่า “Social administration” ทำให้ขอบเขตของการศึกษากว้างกว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ แต่ครอบคลุมการวางแผนและกำหนดนโยบายสังคม อย่างไรก็ตาม Ohio State University เปลี่ยนชื่อปริญญาบัตรใช้คำว่า “M.A (Social Work)” ใน พ.ศ.2497 (Cornell, 1969; Ukockis, 2005) ทำให้ศาสตราจารย์คุณฉนวน งามมาตยกุล ได้รับปริญญาบัตรในชื่อแตกต่างจากอาจารย์เรณู ทั้งที่สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรเดียวกัน จึงเป็นข้อสันนิษฐานของผู้เขียนต่อมาคือชื่อภาษาอังกฤษมาจากชื่อคุณวุฒิปริญญาของอาจารย์เรณู หรือพิจารณาจากสำนักหรือหลักสูตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของ Ohio State University และ University of London ตามที่ปรากฏชื่อมหาวิทยาลัยเหล่านี้ในรายงานการประชุมสภามหาวิทยาลัย

การคลี่คลายปริศนาในเรื่องชื่อภาษาไทยและอังกฤษของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ยังเกี่ยวข้องกับสถานภาพการศึกษาและวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนตั้งประเด็นเป็นข้อเสนอแนะที่สี่ คือ การศึกษาพัฒนาการศึกษาสังคมสงเคราะห์ในช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างทศวรรษ 2500–2520 และพัฒนาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา โดยเชื่อมโยงกับการถอดรื้อวาทกรรมของกุศลสงเคราะห์ เพื่อให้วงการสังคมสงเคราะห์เน้นการผลักดันกฎหมายและนโยบายสวัสดิการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักสังคมสงเคราะห์ควรเชื่อมโยงให้เห็นกลไกของรัฐ รวมถึงหน้าที่ของนโยบายสังคมว่าเกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์อย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่อง “เมื่อ “กุศลสงเคราะห์” กลายเป็น “วิชาชีพ” ย้อนสำรวจพัฒนาการทางวิชาชีพช่วงรอยต่อวาระการศึกษาศังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในประเทศไทย” เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์และสถานภาพความรู้ของสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมระหว่างทศวรรษ 2460–2500: ย้อนพินิจบริบทของการก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” โดยเป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยและนวัตกรรมจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญาเลขที่ TUYR 01/2568

บรรณานุกรม

- Anuson ngan phraratchathan phloeng sop Nang Renu Jotidilok (in Thai).
[A cremation volume of Mrs.Renu Jotidilok]. (2008, August 10). N.P.:
n.p.
- Anuson phraratchathan phloeng sop satsachan Vibul Thamavit (in Thai).
[A cremation volume of Professor Vibul Thamavit]. (1971, August 2).
Bangkok: Wat Somanas Wihan.
- Bisno, H. (1995). *The place of the undergraduate curriculum in social work education*. New York: Council on Social Work Education.
- Chamnongphumwet, K. (1941). Kan prachasangkhroh [Public welfare]. In Krom Prachasangkhroh (Ed.), *Krom Prachasangkhroh* (in Thai). [Department of Public Welfare] (pp. 1–14). Phra Nakhon: Tha Phra Chan Press.
- Chandravithun, N. (1956). Ratthasawatdikan (in Thai). [Welfare state]. *Journal of Public Welfare*, 1(1), 31–37.
- Chandravithun, N. (1985). *Kan prakan sangkhom 30 pi haeng kan ro khoi* (in Thai). [Social security: 30 years of waiting]. Bangkok: Komon Khimthong Foundation.
- Chen, H. (2020). Resisting Bandung? Taiwan’s struggle for ‘representational legitimacy’ in the rise of the Asian peoples’ anti-communist league, 1954–57. *The International History Review*, 43(2), 244–263. <https://doi.org/10.1080/07075332.2020.1762239>

- Committee of Political Science and Public Administration, Sociology, Economics, Medical Science, and Law. (1965). *Raingan kan wichai rang phraraatchabanyat prakan sangkhom* (in Thai). [Research report on the Social Security Bill] (Research report). Phra Nakhon: National Research Council.
- Cornell, M. (1969). *Seventy years of social work education at the Ohio State University*. Retrieved September 26, 2025, from <http://hdl.handle.net/1811/75804>
- Davidson, E. (1953). Maternal and child health centres in Thailand. In G. R. B. Billimoria and S. F. Dastur (Eds.), *Social service and the standards of living—Proceedings of the sixth international Conference of Social Work, Madras, December 12–19, 1952* (pp. 109–114). Bombay: The South–East Asia Regional Office, International Conference of Social Work.
- Deardorff, N. R. (1929). Social work as a profession. In F. S. Hall & M. B. Ellis (Eds.), *Social work year book, 1929* (pp. 435–438). New York: Russell Sage University.
- Graham, H. M. (1946). Teaching elementary casework to Japanese civilians. *The Family*, 27(7), 259–265.
- Huvanandana, M. (1954). Kan sangkhom songkroh (in Thai). [Social work]. *Journal of Municipality*, 49(4), 24–39.
- Indiana University. (1954). *Indiana University Bulletin Announcements, 1954–1955*. Retrieved September 27, 2025, from <https://archives.indianapolis.iu.edu/server/api/core/bitstreams/dd9fbd7e-082a-4aaa-839b-1a7be71ff212/content>
- League of Nations. (1938). *Training of social assistants–Romania*. Retrieved July 1, 2025, from <https://archives.ungeneva.org/formations-des-assistantes-sociales-roumanie>

- Luang Wichian Phatthayakhom. (1937). *Pathakatha sukkhawitthaya thang chit phak dek* (Kae khai phoem toem chak pathakatha thi samakhayachan samakhom muea wan thi 5 Singhakhom Ph.S.2475) [Lecture on mental hygiene for children (Revised and added from the lecture at Samakhayachan Association on August 5, B.E.2475)]. In *Sukkhawitthaya thang chit lae panha rueang dek* (in Thai). [Mental hygiene and child issues] (pp. 1–68). Phra Nakhon: Akson Niti Press.
- Luang Wichian Phatthayakhom. (1956). *Panha chiwit khong khon thua pai tam lak chittawitthaya* (in Thai). [Life problems of general people according to psychology principles] (3rd ed.). Phra Nakhon: Rung Rueang Rat Press.
- Lusanandana, R. (1954). *Kham son chan parinya tri phutthasakkarat 2497 khwam ru bueangton thang sangkhom songkroh sat* (in Thai). [Undergraduate course material B.E.2497: Introduction to social work]. Phra Nakhon: Borikan Thong Chamkat.
- Lusanandana, R. (1957). Ratthasawatdikan haeng prathet Angkrit (in Thai). [Welfare state of England]. *Journal of Public Welfare*, 2(4), 41–49.
- Lusanandana, R. (1960). Kan sueksa kan sangkhom songkroh [Social work education]. In Krom Prachasangkhroh (Ed.), *Kan sangkhom songkroh* (in Thai) [Social work] (pp. 11–23). Phra Nakhon: Mongkhon Kan Phim Press.
- Marcus, G. F. (1937). Social work as a profession. In R. H. Kurtz (Ed.), *Social work year book, 1937: A Description of organized activities in social work and in related fields* (Fourth Issue) (pp. 487–495). New York: Russell Sage University.
- Ministry of Education. (1952). *Nat prachum kammakan sapha watthanatham haeng chat* (in Thai). [Meeting schedule for the National Culture Council Committee], National Archives of Thailand MoE 0701.30/13, Bangkok.
- Ministry of Education. (1953). *Nat prachum kammakan sapha watthanatham haeng chat* (in Thai). [Meeting schedule for the National Culture Council Committee], National Archives of Thailand MoE 0701.30/15, Bangkok.

- Ministry of Education. (1955). *Nat prachum kammakan sapha watthanatham haeng chat* (in Thai). [Meeting schedule for the National Culture Council Committee], National Archives of Thailand MoE 0701.30/27, Bangkok.
- Ministry of Interior. (1955). *Kho sap kwam tongkan khong phu samret kan sueksa sangkhom songkroh* (in Thai). [Request for information on the needs of social work graduates], National Archives of Thailand Mol 0201.2.1.18/32, Bangkok.
- Munslow, A. (2007). *Narrative and history*. London: Palgrave MacMillan.
- National Institute of Culture. (1954a). *Anuson kan sueksa sangkhom songkroh 2496* (in Thai). [Social work education memorial 1953]. (Photocopy).
- National Institute of Culture. (1954b). *Raingan kan prachum sapha watthanatham haeng chat phoso 2495–2497* (in Thai). [Report of the National Culture Council Meeting B.E. 2495–2497]. Phra Nakhon: National Institute of Culture.
- News Section, Ministry of Culture News. (1954). *Phak khao khao krasuang watthanatham* (in Thai). [News section, Ministry of Culture News]. *Journal of Culture*, 2(1), 46–54.
- Nontapattamadul, K. (1986). *Sangkhom songkroh sat: 30 pi thi tong thopthuan* (in Thai). [Social work: 30 years to review]. *Journal of Social Work*, 1(1), 23–32.
- Nuansuwan, W. (1962). *Chiwit nak sangkhom songkroh nai muang Thai* (in Thai). [Life of a social worker in Thailand]. In *Pramuan khwam ru kiaokap kan sangkhom songkroh jat phim nueang nai kan prachum sangkhom songkroh haeng chat khrang thi 2 rawang wan thi 26 Minakhom–2 Mesayon phoso 2505* (in Thai) [Collection of knowledge about social work published for the 2nd National Social Work Conference from March 26 – April 2, B.E.2505] (pp. 47–53). Phra Nakhon: Department of Public Welfare, Ministry of Interior.
- Rachatanon, T. (1962). *Kan jat rabiap chumchon* (in Thai). [Community organization]. Phra Nakhon: Mahawiththayalai Thammasat.

- Salomon, A. (1937). *Education for social work: A sociological interpretation based on an international survey*. Zürich: Verlag für recht und gesellschaft.
- Schuler, E. A. (1969). Toward a code of professional ethics for sociologists: A historical note. *The American Sociologist*, 4(2) 144–146.
- Smerasut, N. (1955). Kan sangkhom songkroh (in Thai). [Social work]. *Journal of Culture*, 2(3), 32–41.
- Sutthirat, P. (1954). Kan sangkhom songkroh (in Thai). [Social work]. *Journal of Culture*, 1(6), 39–44.
- Swift, L. B. (1939). Social work as a profession. In R. H. Kurtz (Ed.), *Social Work year book, 1939: A Description of organized activities in social work and in related fields* (pp. 430–437). New York: Russell Sage University.
- Thammasat University. (2018). *Khrongkan lae laksut kansueksa chan parinya tho phanaek sangkhom songkhrosat khana sangkhom songkhrosat phoso 2512* (in Thai). [Master’s degree program and curriculum in Social Work Department, Faculty of Social Administration B.E.2512]. Thammasat Archives TU–DEPT–FASOCAD–03–02–003, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020a). *Prakat rueang kan jat tang khana sangkhom songkroh sat* (in Thai). [Announcement regarding the establishment of the Faculty of Social Administration]. Thammasat Archives TU–DEPT–FASOCAD–01–001, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020b). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 10/2496 wan pharuhatsabodi thi 3 Thanwakhom 2496* (in Thai). [University Council Meeting No. 10/1953, Thursday, December 3, 1953]. Thammasat Archives TU–ADMI–01–04–10–010, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020c). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 1/2497 wan suk thi 8 Mokkarakhom 2497* (in Thai). [University Council Meeting No. 1/1954, Friday, January 8, 1954]. Thammasat Archives TU–ADMI–01–04–11–001, Pathumthani.

- Thammasat University. (2020d). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 2/2497 wan phut thi 27 Mokkarakhom 2497* (in Thai). [University Council Meeting No. 2/1954, Wednesday, January 27, 1954]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-11-002, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020e). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 3/2497 wan phut thi 24 Kumphaphan 2497* (in Thai). [University Council Meeting No. 3/1954, Wednesday, February 24, 1954]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-11-003, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020f). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 4/2497 wan chan thi 29 Minakhom 2497* (in Thai). [University Council Meeting No. 4/1954, Monday, March 29, 1954]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-11-004, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020g). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 4/2498 wan angkhan thi 31 Phrueisaphakhom 2498* (in Thai). [University Council Meeting No. 4/1955, Tuesday, May 31, 1955]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-12-004, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020h). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 4/2499 wan chan thi 9 Karakadakhom 2499* (in Thai). [University Council Meeting No. 4/1956, Monday, July 9, 1956]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-13-004, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020i). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 8/2499 wan suk thi 23 Phrueisachikayon 2499* (in Thai). [University Council Meeting No. 8/1956, Friday, November 23, 1956]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-13-007, Pathumthani.
- Thammasat University. (2020j). *Kan prachum sapha mahawitthayalai khrang thi 2/2501 wan pharuhatsabodi thi 27 Kumphaphan phoso 2501* (in Thai). [University Council Meeting No. 2/1958, Thursday, February 27, B.E.2501]. Thammasat Archives TU-ADMI-01-04-15-002, Pathumthani.

- Thanarat, S. (1964). Kham prasai nai kan prachum kan sangkhom songkroh haeng chat khrang thi 2 muea wan thi 26 minakhom 2505 [Speech at the 2nd National Social Work Conference on March 26, 1962]. In Cabinet (Ed.), *Pramuan sunthornphot khong Chomphon Sarit Thanarat phoso 2505–2506* (in Thai). [Collected speeches of Field Marshal Sarit Thanarat B.E.2505–2506] (pp. 604–608). N.P.: n.p.
- Ukockis, G. (2005). *Facing the challenge: A short history of the Ohio State University's College of Social Work*. Retrieved July 1, 2025, from <https://csw.osu.edu/wp-content/uploads/2013/08/CollegeHistory.pdf>
- UNICEF, Executive Board. (1952). *United Nations International Children's Emergency Fund: Report of the executive board, 6, 7 and 10 October 1952*. Retrieved July 1, 2025, from <https://digitallibrary.un.org/record/67583?v=pdf>
- United Nations, Bureau of Social Affairs. (1955). *Training for social work: Second international survey*. N.P.: United Nations.
- United Nations, Department of Social Affairs. (1950). *Training for social work: An international survey*. Retrieved July 1, 2025, from <https://digitallibrary.un.org/record/4058997?v=pdf&ln=en>
- United Nations, Department of Social Affairs. (1958). *Training for social work: Third international survey*. Retrieved July 1, 2025, from <https://digitallibrary.un.org/record/795049?v=pdf>
- University of British Columbia. (1953). *Calendar thirty–ninth session 1953–1954*. Retrieved July 1, 2025, from https://www.library.ubc.ca/archives/pdfs/calendars2/UBC_Calendar_1953_54.pdf
- Wasikasin, W., Vasinaron, S., & Nontapattamadul, K. (1994). *Khwam ruu thuapai kieokap sawatdikan sangkhom lae sangkhom songkhro*. (in Thai). [Introduction to social work and social welfare]. Bangkok: Thammasat University Press.
- West, W. M. (1933). Social work as a profession. In F. S. Hall (Ed.), *Social work year book, 1933: A description of organized activities in social work and in related fields* (pp. 492–496). New York: Russell Sage University.

Wisetsurakarn, S. (1954). Kan sueksa sangkhom songkroh nai prathet Thai (in Thai). [Social work education in Thailand]. *Journal of Culture*, 1(10), 50–55.

World Health Organization. (1958). *Reality and vision: A report of the first Asian seminar on mental health and family life, Baguio, Philippines, 6–20 December 1958*. Manila: Bureau of Printing.